STORBRITANNIEN EFTER VALGET

PETER DALHOFF

Braget fra kinesernes første atombombe og ministerpræsident Nikita Hrustjovs fald i Moskva i midten af oktober fandt sted samtidig med, at det britiske arbejderparti efter 13 års opposition overtog regeringsmagten i Storbritannien. Begivenhederne i den kommunistiske verden kom derfor i nogen grad til at overskygge resultatet af parlamentsvalget, selv om det i øjeblikket er svært at sige hvilke af de tre begivenheder, der vil drage flest konsekvenser med sig for den store politik. Rent umiddelbart skulle man tro, at kinesernes bombe og Hrustjovs fald vil få størst betydning. På den anden side kan den nye britiske regerings holdning til landene i Asien og Afrika meget vel blive afgørende for forholdet mellem de rige og de fattige nationer.

Men bortset derfra var arbejderpartiets sejr en nok så opsigtsvækkende begivenhed, først og fremmest fordi en arbejderpartisejr er en historisk så sjælden foreteelse i britisk politik.

Selv om arbejdere og andre lønmodtagere – på grund af deres flertal i befolkningen – *kunne* have sikret et uafbrudt arbejderstyre i de sidste par menneskealder, har de efter den 2. verdenskrig kun gjort det to gange før valget i oktober. Den anden arbejderpartisejr i 1950 kan knapt nok regnes med, fordi flertallet den gang var så knebent, at partiet besluttede at efterprøve vælgerafgørelsen allerede det følgende år med det resultat, at de konservative atter kunne indtage deres vante pladser på regeringsbænkene.

Forklaringen på de konservatives næsten uafbrudte række af valgsejre er den interessante, at godt og vel en trediedel af de britiske arbejdere og andre lønmodtagere – som man på grundlag af erfaringerne i andre lande skulle vente stemte på et arbejderparti – hver gang har sat deres kryds ved konservative kandidater. Denne trediedel af de britiske arbejdere har altså været bestemmende for underhusets sammensætning igennem tiderne.

Dette er naturligvis et interessant psykologisk problem, som kan give anledning til adskillige spekulationer. I en af undersøgelserne af britiske arbejderes holdning har man konstateret, at der er en nær sammenhæng mellem de pågældendes politiske overbevisning eller tilbøjelighed og deres

holdning i almindelighed. Den konservative britiske arbejder er med andre ord også konservativ på andre end det politiske område. Han vil normalt være en beundrer af monarkiet, han vil beklage imperiets opløsning, han vil være tilhænger af pryglestraffens genindførelse o. s. v. Det mest bemærkelsesværdige i denne forbindelse er den omstændighed, at de fleste af de adspurgte inden for denne befolkningsgruppe vil være beundrere af aristokratiet. Intet under – vil man derefter sige – at de pågældende også stemmer konservativt, når det gælder underhuset.

Udviklingen henimod velstands- og velfærdsstaten har ikke gjort vælgerne mindre konservative, og dette i forbindelse med den moderate Gaitskell-linjes sejr inden for arbejderpartiet udelukker noget opsigtsvækkende kursskifte i britisk inden- og udenrigspolitik. Arbejderpartiet og de konservative er uenige på adskillige områder – en uenighed, som er blevet understreget i ugerne og månederne op mod valget – men om de væsentlige problemer er der en påfaldende overensstemmelse, især når man mindes arbejderpartiets tidligere politik. Dette er selvfølgelig ikke noget specielt britisk fænomen. Noget tilsvarende har kunnet iagttages i alle højt udviklede lande, hvor der findes socialdemokratiske partier.

Overensstemmelsen gælder ikke blot udenrigspolitikken. Den gælder også landets økonomi. Ingen har kunnet undgå at lægge mærke til den forsigtighed eller valenhed, hvormed Harold Wilson omgås sådanne projekter som stålindustriens nationalisering.

Som i andre industrilande i Vesten vil Harold Wilsons og hans kollegers politik i vid udstrækning være dikteret af omverdenen. De kan søge at påvirke denne omverden i den ene eller den anden retning, men det vil være begrænset, hvad de kan gøre. Når arbejderpartiet f. eks. vil forøge boligproduktionen udover de 370.000 boliger årligt, som de konservative regnede med, vil dets politik være bestemt af så tungtvejende faktorer som arbejdskraftens størrelse og det forhåndenværende tekniske apparat. Hvis man forsøger at holde grundpriserne nede, således som man har lovet, vil det medføre konsekvenser på andre områder, som så må imødegås med nye indgreb. Endnu større vanskeligheder vil man møde, hvis man gør alvor af planerne om en reorganisering af det engelske skolevæsen. Problemerne på dette og flere andre områder er så enorme, at man har svært ved at forestille sig, hvorledes der vil kunne ske væsentlige ændringer inden for en overskuelig fremtid. De mange års konservative styre har unægtelig sat deres præg på samfundet.

Ikke desto mindre er det forbløffende med hvilken energi og iver arbejderpartiet nu er gået til opgaven. 13 års venten på regeringsmagten synes at have oparbejdet stor utålmodighed og iver efter at komme i gang. Om den friske vind stadig vil blæse når Harold Wilsons berømte »100 dage« er forbi, er så et andet spørgsmål.

Den truende økonomiske krise var det første, arbejderpartiet kastede sig over. Her var der i alle lejre enighed om, at regeringen – hvad enten den hed Wilson eller Home – måtte foretage sig noget. Formentlig er indgrebene blevet udsat på grund af valgkampen, hvilket ikke betyder, at Wilsons spareprogram har kunnet fremkalde væsentlige indvendinger fra konservativ side.

Derimod må man sige, at modtagelsen i udlandet var alt andet end begejstret. Det gjaldt naturligvis først og fremmest indførelsen af den 15 pct.'s ekstratold på industrivarer, som bl. a. vil gå hårdt ud over nogle af Storbritanniens EFTA-partnere, Danmark mindre end f. eks. Sverige og Schweiz.

Trods beklagelsen over Wilsons skridt synes indstillingen imidlertid at være den, at det er indgreb af midlertidig karakter og at det er sager, man vil kunne forhandle sig til rette om. Spareprogrammet har i virkeligheden fremkaldt overraskende få politiske mislyde i udlandet.

Spareprogrammets virkninger blandt EFTA-partnerne er også et ubetydeligt problem, når man ser på de afgørelser, som den nye britiske regering vil blive tvunget til at tage i de kommende måneder og år – vel at mærke hvis den beholder sit parlamentariske mandat så længe.

Det drejer sig her om Storbritanniens stilling inden for den vestlige alliance. På dette område vil afgørelserne ikke kunne udskydes ret meget længere. Siden de Gaulle for snart to år siden smækkede døren til fællesmarkedet i for næsen af englænderne har alliancen så at sige trådt vande. Den er ikke kommet ud af stedet, fordi så mange afgørelser er blevet udskudt af frygt for konsekvenserne. Samtidig har præsident Lyndon B. Johnson været ude af stand til at videreføre John F. Kennedys initiativ og evne til at præge storpolitikken. Europa har stillet sig afventende.

Medens de konservative endnu var ved regeringsmagten i Storbritannien, søgte de at holde gryden i kog. Der blev opretholdt forhandlingskontakter med Vesttyskland, Italien og Beneluxlandene igennem den næsten glemte vesteuropæiske union. Samtidig har amerikanerne forsigtigt søgt at puste liv i tanken om en multilateral NATO-atomslagstyrke i håb om at afstive den atlantiske alliance og imødegå truslen fra den gaullistiske separatisme.

I denne situation er arbejderpartiet kommet til magten. Tilsyneladende har det intet ændret i Storbritanniens situation, for både før og efter valget har arbejderpartiet med stor iver understreget, at den atlantiske alliance er en hovedhjørnesten i britisk politik og at det nære forhold til Washington også vil blive opretholdt af arbejderregeringen. Ganske vist har arbejderpartiets politikere udtalt sig imod den multilaterale atomslagstyrke, men man stiller sig ikke uvillig over for en anden form for samarbejde på

kernevåbnenes område, selv om dette samarbejde skulle komme til at styrke USAs stilling som alliancens førende atommagt.

Problemerne melder sig først, når det gælder arbejderregeringens holdning til de europæiske alliancepartnere. Hidtil har man fra arbejderpartiets side kunnet indvende, at de Gaulle var en hindring for en tilnærmelse til kontinentet, og denne indvending er da også blevet godtaget af fællesmarkedslandene uden for Frankrig.

Men indvendingen vil ikke kunne opretholdes ret meget længere, dels fordi de Gaulle jo en dag må gå af, dels fordi der gør sig en stadig stærkere utålmodighed gældende i disse lande.

Hvis det lykkes at bringe uoverensstemmelserne om fællesmarkedets landbrugspolitik ud af verden, er det tvivlsomt om den politiske integration vil kunne udskydes. Vesttyskland og Beneluxlandene håber stadig på britisk tilslutning, men på den anden side er der grænser for, hvor længe de kan holde døren på klem for Storbritannien. Et forsøg på et kompromis i så henseende er Paul-Henri Spaaks og Ludwig Erhards planer, der skulle kunne imødekomme de Gaulles ønsker, samtidig med at de ikke lukker døren for britisk tilslutning. Spørgsmålet er så, i hvor høj grad den nye britiske regering overhovedet ønsker at være med. Det er ét af de spørgsmål, som endnu er ubesvaret, men som Harold Wilson bliver nødt til at tage stilling til.

Skal man dømme efter de udtalelser, der er fremkommet umiddelbart før og efter valgsejren, ser det ikke alt for lyst ud for englændernes venner på kontinentet, deriblandt Danmark. Det bør i hvert fald ikke overraske nogen, hvis Harold Wilson og hans kolleger finder vanskelighederne ved en tilslutning så uoverstigelige, at den må opgives. Officielt er man villig til at tilvejebringe en tilnærmelse, hvis de økonomiske betingelser kan imødekommes. Men derudover har man i den senere tid lagt større og større vægt på ikke blot de økonomiske, men også de politiske bånd til statssamfundslandene. Desuden tales der nu om et større Europa, som skulle omfatte både fællesmarkedet og de syv EFTA-lande. Når dertil kommer arbejderpartiets stærke understregning af den vestlige alliances atlantiske d. v. s. britisk-amerikanske karakter, må facit formentlig – når det foreligger – blive nedslående for de »europæere«, der drømmer om et Vesteuropa som stormagten i midten.

Men alt kan ske i vor urolige verden. Hrustjovs fald og de nye mænd i Kreml kan åbne andre muligheder end hidtil, så arbejderpartiet kan få afløb for sit ønske om at føre »konstruktiv udenrigspolitik«. En nærliggende mulighed er en genoptagelse af planerne om »disengagement« og atomvåbenfri zoner i Europa. Forholdet til Kina vil komme op til fornyet overvejelse, selv om det skulle føre til ubehagelige diskussioner med Washing-

ton, og man vil blive nødt til at tage stilling til en reorganisering af NATO-strukturen.

Desuden har man overtaget alle de konservatives problemer og forpligtelser i Asien og Afrika. Imperiet spøger unægtelig stadigvæk omend på en anden måde end for få år siden. Det gælder et spørgsmål som striden mellem Malaysia og Indonesien. Her kan briterne få en hård nød at knække, hvis præsident Sukarno fastholder, at han vil »knuse Malaysia«. Der er ingen uenighed mellem de konservative og arbejderpartiet om, at Storbritannien må respektere sine traktatlige forpligtelser over for Malaysia, selv om den nye britiske regering antagelig vil være mindre tilbøjelig end de konservative til at gribe til gengældelsesforanstaltninger over for indonesernes baser på Sumatra.

I det hele taget vil Wilsons regering utvivlsomt føle sig forpligtet til at demonstrere sin gode vilje over for afroasiaterne i højere grad end de konservative. Wilsons holdning til Sydafrika-styret er velkendt. I modsætning til de konservative er arbejderpartiet tilhænger af boykot, selv om det nok vil overraske de fleste, hvis det lykkes den britiske regering at få iværksat en sådan boykot udover våbenboykotten.

I mange tilfælde vil den velvillige indstilling over for afroasiaterne ikke kunne undgå at komme i konflikt med hævdvundne britiske interesser ude i verden og traktatlige forpligtelser.

Et sådant dilemma – der var af næsten klassisk type – kom den nye regering ud for umiddelbart efter valgsejren, da Nord-Rhodesia proklamerede sin uafhængighed og samtidig tog navneforandring til Zambia. Her gjaldt det om ikke at sætte den eksisterende good-will for Storbritannien over styr. I betragtning af, at flere af Zambias ledere har siddet i britiske fængsler er stemningen blandt dem i overraskende høj grad pro-britisk. Imidlertid eksisterede der en gammel aftale, hvorefter den nye stat forpligtede sig til at imødekomme British South Africa Companys krav om afgifter for udnyttelsen af landets enorme kobberrigdomme i de kommende 22 år. Ifølge det samme arrangement – der blev aftalt længe inden Zambia blev uafhængigt – skulle den britiske regering forpligte sig til at beskytte selskabets rettigheder, hvis Zambia-regeringen skulle finde på at ekspropriere kobberlejerne uden at yde passende erstatning.

Også i Syd-Arabien er Storbritanniens og dermed den nye arbejderregerings dilemma af næsten klassisk tilsnit, og de interesser, der står på spil endnu større end i Zambia. Her er olieinteresser, strategiske positioner og nationalisme blandet sammen så den nye regering vil få brug for al sin diplomatiske snilde. Forventningerne til den nye arbejderregering er åbenbart store. I hvert fald blev arbejderpartiets sejr modtaget med begejstring af de politiske grupper i Syd-Arabien.

Den britiske regerings vanskeligheder i dette område er særlig store,

fordi situationen er blevet håbløst forkludret dels af tidligere regeringer dels af de stedlige britiske myndigheder. Kravene til en løsning er også ekstraordinære, fordi den skal tilfredsstille ikke blot befolkningen i området, men til en vis grad også de omgivende arabiske stater. Vi kommer altså utvivlsomt til at høre mere om den sydarabiske hårknude, som nok vil komme til at give Harold Wilson og hans kolleger grå hår i hovedet.

Situationen er i korthed den, at der i oktober indvalgtes 16 medlemmer til en lovgivende forsamling i Aden. 70 pct. af vælgerne havde stemt, hvilket foranledigede den britiske højkommission til at betegne valgresultatet som »et slag i ansigtet på Sanaa og Cairo«. (Hermed hentydede man til, at det revolutionære styre i Sanaa i Yemen og Cairo radio havde truet både kandidater og vælgere med død og fordærv, hvis de deltog i valget). Valget var imidlertid vitterligt en 1. klasses farce, for kun 8000 af Adens 250.000 indbyggere havde kunnet stemme, ligesom der ikke havde været holdt valgmøder på grund af undtagelsestilstanden i området. Områdets største parti, People's Socialist Party, havde boykottet valget, og da man havde fået talt stemmerne op, viste det sig, at det største antal stemmer var faldet på Khalifa Abdallah Khalifa, som befandt sig i en fængselscelle efter at han i december var blevet sigtet for at kaste en bombe mod den britiske højkommissær. Abdallah Khalifa er siden blevet løsladt. Under disse omstændigheder vil det næppe kunne foregives, at der hersker demokratiske tilstande i Aden. Valget har med andre ord kun øget de britiske myndigheders vanskeligheder, medens det i virkeligheden skulle have bidraget til en løsning af problemerne.

Den nye Aden-regering, der udgik af valgene, forventes nu at skulle forhandle med den britiske regering i London om områdets fremtidige status. Udgangspunktet for forhandlingerne er selvstændighed senest i 1968 og bevarelse af den britiske flådebase i Aden.

Konflikten mellem egne interesser og lokal nationalisme har man derimod kunnet undgå på den smukkeste måde i Rhodesia, hvor striden jo står mellem et europæisk mindretal på den ene side og den britiske regering og landets afrikanske flertal på den anden. Wilsons regering har her blot fortsat de konservatives politik, som også klart gik ind for, at Rhodesia kun kunne opnå sin uafhængighed, hvis afrikanernes politiske interesser blev tilgodeset i forfatningen.

Det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt, at Harold Wilson rådførte sig med sir Alec Douglas-Home inden han i slutningen af oktober afsendte sin advarsel til Ian Smiths regering i Rhodesia. Dette var en praksis, de konservative ikke havde benyttet sig af, medens de var ved magten, men som nu kunne styrke Wilsons position, hvis katastrofen i Rhodesia skulle ske.

Wilson og hans folk er som sagt skredet til værket med en iver og energi, så man skulle tro, at de havde vundet en overvældende valgsejr og ikke sad

med et flertal på sølle fire mandater i underhuset. Alene det, at skulle mobilisere flertallet ved afstemningerne i huset vil blive lidt af et problem.

Men et langt større problem bliver arbejderpartiets politik på længere sigt. I den forbindelse må Wilson afgøre, om han kan vinde eller tabe ved at udskrive nyvalg så snart som muligt, og senest i efteråret 1965. I 1951 sad arbejderpartiet med et flertal på 8 mandater, altså dobbelt så mange som i dag, men lod alligevel vælgerafgørelsen efterprøve ved et nyvalg.

Der er flere grunde til, at Wilson må tage dette spørgsmål op meget snart. Hvis han besluttede sig til at blive siddende, uden at udskrive nyvalg, ville han antagelig få støtte fra de konservative. Et nyvalg i 1965 ville formentlig ikke ændre resultatet. De konservatives taktik vil derfor gå ud på ikke at genere arbejderpartiet alt for voldsomt i underhuset ud fra den betragtning, at arbejderpartiet må have mindst 2–3 år til at blamere sig i vælgernes øjne.

På den anden side går Wilson utvivlsomt ud fra, at han behøver mindst 2–3 år inden han kan fremvise resultaterne af sin økonomiske politik. Inden for et sådant tidsrum vil han imidlertid få vanskeligt ved fortsat at udskyde spørgsmålet om stålindustriens nationalisering. Venstrefløjen inden for partiet ville presse på og forlange en afgørelse.

Stålindustrien er imidlertid det eneste, der vil kunne forene de liberale og de konservative i en enig front mod arbejderpartiet. Ved at gå til valg igen snart vil Wilson slippe for at stå over for denne ubehagelige mulighed.

Alt taget i betragtning skal det nok vise sig, at Wilson og hans kolleger allerede nu overvejer den nye valgdato, selv om de tilsyneladende har sat sig tungt på taburetterne. I tilfælde af et snarligt valg ville Wilson kunne undgå vrøvl med sin venstrefløj, mens højrefløjens frierier til de liberale ikke ville kunne nå at få virkninger. Ved et nyvalg ville Wilson kunne forlange et flertal, der var stort nok til, at han på effektiv måde kunne rydde op efter de konservatives økonomiske bo. Valget i oktober skal derfor nok vise sig blot at være et springbræt for nye fremstød for det britiske arbejderparti.